mum purissimumq́;quod rectè theologi vocant empyreum, quippe cum tanta sit lux in firmamento,& ex ipsa firmamenti substantia collecta, quæ meros ignes oculis & sensui repræsentat,erit & huius vltimi purificatissimiq́ue cœli substantia, multo nobilior fulgidiorq́ue ignis, æquali per omnia claritate,vt in qua nulla lucis in globos contractio facta est,quod ideo factum apparet quod totius naturæ oiconomiam,conuexitate firmamenti terminare voluerit Deus,ideoq; diuisionem illam aquarum firmamento commissam scribi, vt naturæ opera ibi terminari,& vltra eius summam extremitatem,nimirum primi mobilis conuexum non exire, sed intra illud in vniuersum contineri intelligamus,extra illud conuexum autem, omnia quieta & immota esse.

Ad quid vero ista aqua supercœlestis,hoc lympidissimum cœlum sit creatum,dicam quod mihi probabile est visum. Angelos creatos esse nemo est qui ambigat,quandoquidem nihil est ab æterno præter vnum Deum,reliqua omnia sunt creaturæ & initium habent. At quando creati sint hi,non facile est dicere,ante mundum creatos non esse,inde conuincitur, quoniam in principio creauit Deus cœlum & terram,hoc est informem massam cœli & terræ matrem,quod si creatio à massa illa cœpit,non potuerunt angeli primum creari.Cum tamen stellæ lucidæ in firmamento collocarentur iam tum erant,sic enim alloquitur dominus Iob cap.38.v.6. Quis iecit lapidem eius (terræ)angularem,quum laudarent pariter stellæ luminis, & iubilarent omnes filij Dei, filij Dei non potuerunt alij esse quam angeli,nondum enim tunc creatus erat homo, quod si angeli Deo creatori laudem cecinerunt, cum terram super lapidem angularem firmaret ille, & simul cum illis laudarunt lucentes stellæ,ergo tertio die fuerunt angeli,fuerunt q́ue stellæ,licet necdum absolutæ:primo enim die mane cœperunt creari,& quarto die fuerunt perfectę,fuerunt ergo multò plus quam semiperfectę,& intenso iam lumine fulgere incipiebant,Deumq́; in suo obsequio laudare atq; glorificare. Quod autem locus ille in Iob v. 6.ad diem creationis tertium pertineat, facile intelliges, si duos præcedentes versus conferas. In priore enim loquitur de prima fundatione terræ,quando videlicet locum quietis illi dedit Deus,centrum vniuersi,quod verè basis terræ existit. De hac fundatione loquitur Dauid Psa.103,v.5.dicens:Fundasti terram super bases suas,ne moueat se in sæculum & in sęculum.In altero loquitur de figura quã terra pondere suo ex omni parte æqualiter centrum appetente nacta est, videlicet sphærica. Sexto autem versu primum adhuc de basi terræ profundissimam facit quæstionem, quo modo videlicet centrum illud,quod basis est grauium,sit fixum, cum sit in medio fluxi & mobilis aëris pendulum. Mox de superstructione loquitur,quæ in altum attolli solet, & angulis ædificiorũ præcipuè innititur, quis, inquit,lapidem angularem iecit,qui molem in altum ascendentem sustineat.Vides tres partes collocandæ & firmandæ terræ, eo ordine quo in creatione sibi mutuo successerunt, in quæstionem duci. Primo enim creato chao,in centrum subsidere terra cœpit,secundo subsidendo sphæricam figuram accepit,tertio ex siccata tandem terra supra aquas eminuit,atque ibi firmata est, etiam altissimis subinde montibus supra aquas pendentibus,de qua firmatione sic loquitur Dauid Psal.23.v.2. Quia ipse super maria fundauit eam,& super flumina firmauit eam.Hæc terræ altissima fastigia, quis tanto supra aquas interuallo extulerit,atque ita fundarit,vt non corruant,& ad naturalem suum locum redeant, interrogat versus sextus, secunda parte. Cum igitur horum firmitudo & stabilitas sit facta tertio die,cum terra sicca & solida firmaque redderetur,omnino apparet angelos ante completã illam siccitatem & firmitudinem, nimirum secundo die,creatos fuisse.Et quadrat huc elegantissimè aquarum supercœlestium creatio,secundo die facta,ex quibus angelos creatos esse fit verisimillimum,nulla enim in omni creatura aptior ad hoc substantia fuit, quam limpidissimus ille & igneus aër,in quo sedem & habitaculum illis esse voluit conditor, nec aliud elementum illorum corporibus conuenientius erat,quam vnde spiritum erant hausturæ.Et Paul.Hebr.1.testatur,angelos esse spiritus & flammam ignis,hoc est spiritus limpidos in modum clarissimæ flammæ,qualis ferè est cęlo empyreo substantia,vt videantur angeli quasi stellæ ex aquis supercœlestibus creatæ,sed animatæ,rationales,& in ministerium Dei susq́ue deq́; se mouentes. Vnde vocantur angeli lucis,hoc est,angeli lucentes,ex luce creati,& in cœlesti luce habitantes,ac cum magna lucis claritate hominibus apparent,vt pastoribus Luc.2. v. 9.& mulieribus Matt.28.v.3. & Petro Actor. 12. v.7. Finis secundi diei.

FABRICÆ MVNDI

Caput decimum.

De congregatione aquarum elementarium, & terræ ad generandum præparatione.

TERTIVS DIES INCIPIT.

TErtio die dixit Deus: Congregentur aquæ quæ sub cælo sunt in locum vnum, & appareat arida. Non est Mosis sententia,quod e tio demum die hoc dixerit & separare cœperit,sed quod æterna eius voluntas fuerit,vt hoc die terræ & aquæ diuisio perficeretur & terra exsiccaretur, proinde & supra aquas altius emineret,aquis intra sinus illius receptis,quo venturis animalibus sedes & habitaculum,horreumq́ue esset ad omne alimentum suppeditandum.Quæcunq; in Deo sunt, æterna sunt,voluntas diuidendi quemadmodum creandi ab æterno fuit,& item hoc die complendæ diuisionis æterna fuit,& cum absoluta fuerit,factam esse ab æterno voluit & approbat in æternum.Stat sententia,cuius illum pœnitere non potest,quæ redarguí,quæ emendari,quæ melius concipi non potest,quoniam infinita

infinita est eius sapientia & prudentia,quæ mutationem consilij & voluntatis nullam admittit.Quoniam ergo hoc die completa est diuisio; Dixit:inquit Moses, Deus,ab æterno videlicet, vt fiat diuisio & appareat arida,hoc est tantisper fiat diuisio,donec appareat arida, Et quando apparuit arida?Nunc tertio creationis die;subiungit enim: Et factum est ita,nũc nimirum post secundum diem, quem iam ante completum dixit,& ante finem tertij diei,quem post vers. 13. concludet. Quod si inchoatam & perfectam pariter diuisionem vno die quis comprehendere velit, quæ erit in creatione ordinis & legis naturę constitutio,cum nũc successiuè & per causas ac consequentia media illã operari videamus? Necessario tum sequetur Deum omnia creasse,præterito omni ordine & lege naturæ,atq; hæc postea ipsi naturæ præscripsisse,atq; indidisse, quod absurdum planè est & impium cogitare. Res enim suam naturam & legem operandi,secum ex creatione adferre debent, nisi Deũ in creando aut consilio aut potentia non satis valuisse sentiamus.Igitur cũ secundo versu aquas forti flatu mouerit,intelligimus illum naturalem causam sequentibus operibus instituisse,& iam inde terram ab aqua segregari cœpisse, hoc autem die tertio hanc segregationem perfectam & completam fuisse. Hac segregationis causa naturali obseruata,simul inequalitatis terræ,& sinuum maris causa innotescit,idem enim venti impetus APHAR illud principio creatum, ita ex diuersis partibus euasit, vt vehementer in altum tolleret,atq; hinc subsidentem terram in altum colligeret,inde vero profundas maximasq; valles & cauaturas efficeret.Cogitabis ergo ea parte qua nunc est mare Atlanticum,vehementissimũ ventum in APHAR incubuisse,similiter & ea parte ferè, vbi nunc Asia & noua India dirimuntur,eosq; ventos vastas ibidem excauationes terræ subsidentis feciſſe,& in altas continentes illã cumulasse, varios item hinc inde turbines ortos,qui minores cauaturas effecerint,& vndis vtrinq; in altũ subuectis,terram in montes congesserint.Ita collidentibus vndis,& terram ab aquis segregatam,& per medias regiones in montes collectam altissimos intelliges. Sic per Aphricam mons Atlas, & montes Lunæ, per Asiam mons Imaus & montes Caspij,cæteriq; passim montes,haud dubiè nati sunt. Aquæ autem post longam agitationem ab omni terra defœcatæ,& in cauitates illas collectæ resederunt,vbi termi num eis posuit Deus,vt ait Dauid Psal.103,v.9.nimirum cum grauia omnia ad centrum mundi quã possunt proximè accedant,& aqua quæ fluxa & labilis est,non potens accumulata consistere,quemadmodum terra potest,semper illa ad decliuiorem locum labitur, quoufque in imo ad libellam se constituerit,vnde per se ascendere nequit, nisi fundum occupante grauiore.Inde fit vt aquæ omnes,non obiectis altioribus repagulis in mare defluant.

Hic iam cogitandum est,solem lunamq́ue & reliqua sydera eousq; collecta & compacta esse, vt in natura sibi indita vires intensiores habere incipiant, iam enim in tertium diem lucis claritate ac virtute naturali creuerunt, proinde in exsiccanda terra plurimum illam adiumenti adferre certum est. Ventus etiam vtcunque adhuc per aërem spirans, humores à sole excoctos & extenuatos è luto eduxit, vt duabus de causis terra exsiccaretur, & in maiorem soliditatem coalesceret. Sic vt habet Dauid Psalm. 23. firmauit Deus terram super aquas, siccitate videlicet & soliditate, sine quibus ipsa fluxilis permansisset, & ad imã relapsa aquis natura sua subsedisset, vtpote grauior,& illas in altum cedere coegisset.Cæterum hanc terræ siccitatem,non absolutam intelligere oportet, sed mediocrem,quanta ad terræ stabilimentum, & ad plantarum creationem sufficeret, siquidem antequam plueret,creatæ fuerunt herbæ,quæ succo indigent,& homo ex luto formatus fuit die 6. Quin & hoc considera, si omnino sicca fuisset terra, non potuisset in altos montes attolli,& consistere, humor enim aliqualis terram compingit, illo autem expers, omnino dilabitur vt arena, neque etiam gignendis ijs quæ in visceribus eius efficere voluit Deus, idonea fuisset. Obseruandum etiam hic est, quanta prudentia fuerit creatoris in excauandis sinubus illis, aquarum receptaculis,ita enim maria per vniuersum mundum distribuit, vt omnia regna mundi inter se mutuo tractare commercia, & quæ natura,aut ars dederit, quouis transuehere possint, tum vt quod maximum est, terra cum aquis collectis vnam efficiens sphæram,in suo æquilibrio permanserit, alioqui enim terra non fuisset supra aquas firmata,sed plus ponderis in vnam partem collectum, totam terræ massam versus centrum grauitatis & mundi depressisset,aquasq́ue ex altera parte incumbentes illa terræ depressio altius in sublime sublatas defluere fecisset,& terras proximas occupare. Postquam enim terra aquis in eadem quantitate grauior est,necesse est primum terræ corpus per se in æquilibrio consistere. Deinde maria orbem terræ ambientia,& inter se communicantia sic distribui, vt vndequaque in æquilibrio iacentes,non plus ponderis adferant in vnam sphæræ medietatem, quocunque tandem circulo illam finias,quam in alteram illi oppositam.Si non communicassent maria, sed quædã propijs sinubus conclusa mansissent,potuisset terra aliquo modo,etiamsi non per omnia in se ipsa æquilibris consistere.Quod enim in vna eius medietate defuisset ponderis, suppleuissent aquæ in eadem conclusæ.At cum vsus & officium marium postularet, eorum inter se communionem, propter necessariam circumnauigationem,idem etiam postularet fluminum exoneratio,quæ per solam marium communicationem,æqualiter & iuxta æquilibrium, in omnes sphæræ partes distribui potest,necessarium in primis fuit,quod dixi,terræ per omnia æquilibrium, neque potuisset aquis illud compensari: illæ enim in parte leuiore altius cumulandæ fuissent, quam in grauiore, proinde & defluxissent, donec æqualem vndique à centro altitudinem nactæ fuissent. Quodsi has, aquas æquilibrium compensantes,ita circumuallatas demus,vt effluere non possint,tamen duo inconuenientia sequuta fuissent, vnum quod corruptioni obnoxiæ,vicina infecissent,nec rebus humanis debitum vsum præstitissent,alterum quod vel in viscera terræ exsuctæ,vel exhalatione paulatim extractæ,locum suum

GERARDUS MERCATOR *Atlas sive Cosmographicæ Meditationes de Fabrica Mundi et Fabricati Figura* DUISBERG, 1595 THE LESSING J. ROSENWALD COLLECTION, LIBRARY OF CONGRESS Octavo